

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Bakalářská práce

MEROVEJSKÉ ŽENSKÉ SPORY

Adéla Svobodníková

Vedoucí práce: prof. Mgr. Martin C. Putna, Dr.

Praha 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24.06.2022

.....

Adéla Svobodníková

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych velmi poděkovat svému vedoucímu práce, prof. Mgr. Martinovi C. Putnovi, za cenné podněty, laskavé vedení nejen při vedení této bakalářské práce, ale po celou dobu mého studia a za neutuchající životní inspiraci. Také bych ráda poděkovala mé rodině za podporu a pomoc, které mi umožnily práci dokončit.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá životem žen v období vlády merovejské dynastie. Nahlíží jak na společenské role, práva a povinnosti žen v 5.-7. století, tak na jejich možnosti z těchto rolí vystoupit a aktivně určovat směr jejich života. Toto téma je zde zkoumáno především z pohledu kroniky *Historia Francorum* Řehoře z Tours s přihlédnutím k Fredegarově kronice. Druhá kapitola se zaměřuje na obecný výklad původu Franků, jejich zvyklostí a principů, na nichž byla postavena vláda merovejských panovníků. Třetí kapitola se pak věnuje formálnímu postavení frankých žen, zaměřuje se na zákony a zvyklosti, které určovaly jejich roli ve společnosti. Čtvrtá kapitola je věnována dlouholetému sporu dvou merovejských královen, Brunichildy a Fredegundy, které ve své době značně ovlivnily politickou scénu Francké říše. Tato kapitola poskytuje podrobnou charakteristiku těchto dvou žen, z pohledu Řehoře z Tours i Fredegara.

Klíčová slova: Merovejská dynastie, ženy, Francká říše, Brunichilda, Fredegunda, Řehoř z Tours

Abstract

This Bachelor's thesis deals with the life of women during the reign of the Merovingian dynasty. It examines social roles, rights and responsibilities of women in the 5th-7th centuries and their opportunities to step out of these roles and actively determine the direction of their lives. The topic is primarily reflected, as seen by Gregory of Tours in the chronicle *Historia Francorum*, also taking into account the *Chronicle of Fredegar*. The second chapter focuses on a general interpretation of the origins of the Franks, their customs and the principles on which the rule of the Merovingian monarchs was based. The third chapter further examines the formal status of Frankish women, focusing on the laws and customs which determined their role in society. The fourth chapter is devoted to the long-standing feud between two Merovingian queens, Brunichilde and Fredegund, who exercised great influence on the political scene of the Frankish Empire in their day. This chapter provides a detailed characterisation of these two women, from the perspective of both Gregory of Tours and Fredegar.

Key words: Merovingian dynasty, women, Frankish Empire, Brunichild, Fredegund, Gregory of Tours

Obsah

1. Úvod.....	2
2. Merovejci a jejich svět „gaunerů a zázraků“.....	6
3. Postavení franckých žen z hlediska zákona a společenských měřítek.....	15
4. Brunichilda a Fredegunda - konflikt mezi středověkou cudností a franckým barbarstvím.....	21
5. Závěr.....	30
Seznam použitých zdrojů.....	31

1. Úvod

Studium dávných dějin se odjakživa těší zájmu generací, které následovaly, skrývá totiž mnohá tajemství ve smyslu paradigmatických „historických hádanek“, vázaných především na značné množství obtížně pochopitelných narativů, které fascinují svojí silnou historickou kulturní odlišností.¹ Historici, vracející se do minulosti a pokoušející se tyto „hádky“ rozluštit, tak stojí před nelehkým úkolem vdechnout oněm narativům druhý život ve smyslu jejich srozumitelné interpretace pro dnešek. Ze střípků pramenných stop, které máme k dispozici, pak sestavíme pomyslné zrcadlo, ve kterém reflektujeme vlastní historickou „skutečnost“, neboli Horského slovy se snažíme o určité „rekonstrukce“ nebo „znovuprožití“ na podkladě vlastního porozumění kulturním obsahům minulosti.² Raně středověké dějiny bývají, mimo jiné také na okrajích historické produkce, prolínající se do velmi vlivného pole populárně-naučné literatury, neodmyslitelně spojeny s koncepty cti, odvahy a hrdinských činů, což jim dodává pseudo-romantický nádech. Zároveň tyto dějiny pro mnohé čtenáře historiografických děl přináší elektrizující (i když značně reduktivní) kombinaci krvelačnosti, sexuality a religiozity, například ve smyslu Eliasovy teorie civilizačního procesu, který raný středověk postuluje jako dobu bytostně násilnou, kdy praxe i pouhá připravenost k násilí byly na jiné úrovni než dnes a reprezentace této násilnosti jsou dnes schopny ohromit čtenáře.³ Díky tomu vykazuje velmi silné alteritní znaky a je v nedávné době ve zvýšené míře přitažlivá nejen pro historiky, ale také pro laickou veřejnost. V současnosti tak lze pozorovat dříve nevídanou zvýšenou oblibu středověké tematiky u široké veřejnosti vyvolanou jednak bohatou produkcí streamovacích kanálů,⁴ nárůstem popularity žánru historické fantasy,⁵ a také populárních videoher zasazených do historizujícího prostředí.

¹ „Historická hádanka“ ve smyslu Kuhnova výkladu paradigmatické „normální věty“. Viz KUHN, S. Thomas. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenh, 1997. ISBN: 80-86005-54-2

² HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Praha: Argo, 2009, s.37-39 ad. , [cit. 05.06.2022]. ISBN: 978-80-257-0124-9

³ ELIAS, Norbert Elias. *O procesu civilizace, 2.díl: Sociogenetická a psychogenetická zkoumání*. Praha: Argo, 2007. ISBN: 978-80-7203-962-3

⁴ Například seriál *Poslední království* (2015) streamovací společnosti Netflix odehrávající se v Anglii za vlády Alfréda Velikého nebo seriál *Vikingové* (2013) z produkce History Channel.

⁵ Za všechny jmenujme fenomén v podobě série *Píseň ledu a ohně* George R.R. Martina (1996)

Zdá se být proto s podivem, že dynastie Merovejců a období vzniku Francké říše v našem prostředí vždy stály tak trochu v ústraní v porovnání například se zájmem o Vikingy, artušovské legendy nebo Karlovce, kteří Merovejce v čele Francké říše nahradili. Tento rod přitom vládl v turbulentní době, kdy se měnil světový řád a antická Evropa se zvolna stávala Evropou středověkou. Bez nadsázky se dá říct, že jejich vláda byla jakýmsi mostem mezi starověkem a středověkem. Z tohoto hlediska sehrál tento francký rod jednu z klíčových úloh v dějinách Evropy. Povědomí o něm je však často redukováno na pouhý výčet nejdůležitějších panovníků, případně datové vymezení, a to i přesto, že z dostupných pramenů víme, že jejich éra se s velmi vysokou pravděpodobností vyznačovala všemi výše uvedenými charakteristikami. Kdo tedy byli tito Merovejci? Jak vládli? Jak vypadala zkušenost mužů a žen v dobách raného středověku?

V mé bakalářské práci bych ráda nabídla užší vhled do merovejského světa, ve smyslu jednoho z jeho „základních aspektů“,⁶ konkrétně se chci věnovat problematice merovejských žen. Ty jsou na základě dobových pramenů, v souladu s tendencí redukování významu Merovejské dynastie, nejčastěji prezentovány jako statické prototypy ženy světice a ženy neřestnice. Několik rozsáhlých studií se pak věnuje postavení franckých žen v tehdejší společnosti, přičemž ženy zkoumá z hlediska jejich biologických a sociálních rolí.⁷ Merovejské ženy také detailně rozebírá Iva Svobodová v bakalářské práci nazvané *Postavení franckých žen očima Řehoře Tourského*⁸, Svobodová ve své práci představuje ženy v jednotlivých fázích života, tedy jako dceru, manželku, matku a vdovu, a to především na základě toho, jak jsou zobrazeny v kronice *Historia Francorum* franckého biskupa Řehoře z Tours. Tato práce poskytuje velmi kompaktní náhled na život, práva a povinnosti francké ženy v 5. a 6. století a na její postavení ve společnosti, což umožňuje získat ucelený přehled o dané problematice, aniž bychom museli pátrat po mnohdy útržkovitých zmínkách v historických pramenech. Uvedená bakalářská práce se však soustředí zejména na formální stránku života merovejských žen, nahlíží na ně optikou zákona a všeobecných zvyklostí a až na výjimky vynechává náhled do jejich osobnostní charakteristiky.

⁶Viz Le GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN: 80-7021-274-8.

⁷Například ENNEN, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001. ISBN: 80-7203-369-7 nebo WEMPLE, Suzanne Fonay. *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 to 900* [online]. Philadelphia: University of Pennsylvania Press; Revised edition, 1981. ISBN: 13-978-0812212099

⁸SVOBODOVÁ, Iva. *Postavení franckých žen očima Řehoře Tourského* [online]. Hradec Králové: Univerzita Hradec králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Lenka Doová, Ph.D., 2018.

Ve své bakalářské práci bych ráda svým způsobem navázala na tyto výstupy a představila merovejskou ženu jako organickou bytost, takovou, která, vedena vlastními pohnutkami a motivy, vystupuje ze svých daných a omezujících rolí a udává směr svému životu, mnohdy za cenu překročení společenského úzu nebo i zákona. Mým cílem je demonstrovat, že přinejmenším některé francké ženy nebyly pouhými loutkami v patriarchálním světě pasivně přijímající svůj úděl, nýbrž aktivními hráčkami, které, hnány často vášní a nezměrnou ambicí, dokázaly obstát ve společnosti plně ovládané muži. Zároveň bych ráda přispěla k detailnějšímu porozumění zkušenosti raně středověkých žen, které se dnešnímu člověku mohou jevit ve skutečně značné kulturní distanci, a tedy poněkud „bez tváře“, a snad se mi tím podaří určitým způsobem částečně poukázat na určitou univerzálnost ženství ve smyslu historických snah vymanit se z prostoru, vymezeného danou sociální rolí a vrozenými nebo připsanými sociálními statusy. Má práce je tak především inspirována historicko-antropologickým přístupem k pramenům, týkajícím se lidského aktérství (agency), v tom smyslu, v jakém jeden ze zakladatelů tohoto oboru, Richard van Dülmen zdůrazňuje, že historická antropologie se obrací na člověka nikoli jako na pasivního příjemce obecných nadosobních tlaků ze strany sociálních struktur a kultury, ale jako na bytost aktivní, schopnou právě skrze své aktérství tyto tlaky, struktury a kulturní formy minimálně pozměňovat, sobě přizpůsobovat nebo dokonce performativně podvracet.⁹ Takové aktivní aktérství v minulosti dokonce historiky spíše odpuzovalo. Aali uvádí, že například četné narativy o takto v mnoha pramenech prezentované osobě královny Brunichildy způsobily, že celá řada respektovaných konzervativních francouzských historiků se doslova snažila „všemi silami vymazat paměť na Brunhildu“.¹⁰

Svůj záměr chci prezentovat na výkladu rozsáhlého sporu dvou merovejských královen, Brunichildy a Fredegundy, přičemž jeho průběh, tak, jak jej líčí biskup Řehoř z Tours v kronice *Decem Libri Historiarum* („*Dějiny v deseti knihách*“), která vešla ve známost jako *Historia Francorum*, doplním o výklad z Fredegarovy kroniky, která na události popsané v *Historia Francorum* navazuje děním, které se odehrálo po Řehořově

⁹ Van DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie: Vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-15-2.

¹⁰ AALI, Heta. *Merovignian Queenship in Early Nineteenth-Century French Historiography* (Disertační práce) University of Turku, 2017, s. 111, [cit. 05.06.2022]. Dostupné z: https://www.academia.edu/15112760/Early_Nineteenth-Century_French_Historiography_and_the_Case_of_the_Merovingian_Queens

smrti. Vzájemná nenávisť, která spojovala Brunichildu a Fredegundu, jež se v historii proslavily jako „královny zabijáci“, se postupně přenesla i na jejich syny a vnuky a značně tak ovlivnila mocenské vztahy a politické dění ve Francké říši.

Druhá kapitola je věnována merovejské dynastii, jejímu původu a způsobu, jakým se dostala k moci. Dále zde rozvedu hlavní principy, na nichž byla postavena francká společnost, a dále její typické rysy. Cílem je vytvoření určitého povědomí o dané době a následného ukotvení sporů, které rozvedu v následujících kapitolách, do konkrétního prostředí.

Ve třetí kapitole budu charakterizovat pozici žen ve Francké říši za vlády Merovejců. Přiblížím zde jejich hierarchické postavení ve společnosti, zvyky týkající se sňatků, jednotlivé typy sňatků a upřesním jejich majetková práva. Upozorním také na dvojitý standard, podle kterého bylo posuzováno chování mužů a žen.

V čtvrté kapitole pak poskytnu podrobný náhled do podstaty letitého sporu Brunichildy a Fredegundy, představím důležité milníky v průběhu jejich vlády, jejich povahu a činy. Dále poukážu na to, jak se *Historia Francorum* a Fredegarova kronika ve svém pohledu na tyto královny liší, a objasním příčiny této dichotomie.

2. Merovejci a jejich svět „gaunerů a zázraků“

V této kapitole bych ráda představila Franky a Merovejskou dynastii, jejich původ, povahu jejich vlády, a především pak kulturní hodnoty, které utvářely společnost doby, v níž vládli. Vzhledem k tomu, že merovejský královský rod jako celek není stěžejním tématem této práce, nebudu se soustředit na detailní chronologický popis všech významných událostí a jednotlivých vládců, avšak domnívám se, že rámcové povědomí o základních principech, na nichž byla vláda Franků postavená, poskytne lepší představu a porozumění motivům a chování jednotlivých představitelů merovejského rodu, jimž jsou věnovány následující kapitoly. V tomto popisu se budu, stejně jako v následujících kapitolách, opírat především o svědectví kroniky *Historia Francorum*.

Původ Franků nám není úplně známý. Název Frankové nejspíše pochází od nich samých, jelikož výraz „frank“ v germánském jazyce znamená „krutý, nelítostný“ a postupně nabyl významu „svobodný“¹¹. První zmínky o Francích pocházejí z 3. století, z římských pramenů, které je líčí jako nového nepřítele (po Keltech, kteří se postupem času stali loajálními poddanými Římské říše). Tito vysocí, světloucí nelítostní bojovníci podle Římanů patřili ke germánským kmenům, které překročily římské hranice. *Franci*, jak je Římané nazývali, byl hrdý, odvážný a nelítostný lid tvořící svaz několika germánských národů a obývající oblast na sever a východ od Rýna, jež tvořil přirozenou hranici Římské říše, tedy oblast dnešního Nizozemí a severozápadní části západního Německa¹². Dá se však předpokládat, že Frankové sami sebe dlouho nepovažovali za příslušníky jednotného národa Franků, jelikož ještě na počátku 5. století není v prvním dochovaném psaném zdroji, franckém zákoníku *Pactus legis Salicae*, o Francích žádná zmínka. Tento soubor právních norem je určen Sáliům, tedy jedné podskupině Franků, z čehož lze usuzovat, že Frankové sami sebe chápali spíše jako členy jednotlivých kmenů¹³. Tyto kmeny od 3. století útočily na římské hranice, podnikaly pustošivé nájezdy zejména na území Galie a v letech 250 - 280 postupně pronikly na většinu galského území. Necestovali jen po souši, jejich lodě, stejně jako později ty vikingské, využívaly sítě řek, aby se dostaly do centra

11 JAMES, Edward. *The Franks (The Peoples of Europe Ser.)* [online]. Oxford: John Wiley & Sons Ltd., 1991, s.6, [cit. 05.06.2022]. ISBN10: 0631179364. Dostupné z:

https://archive.org/details/franks0000jame_h0y1/page/6/mode/2up

12 Ibid., s.35.

13 Ibid., s.7.

Galie, následně pronikly na území dnešního Španělska¹⁴ a postupně až do severní Afriky, kde vyplenili například území Libye.¹⁵

Římané si čím dál více uvědomovali, že se jim Franky jen tak nepodaří zahnat zpět za hranice a Frankové mnohdy dospěli k závěru, že se jim vyplatí s Římany spíše spolupracovat. Mezi Římany a Franky tak vznikl rozporuplný vztah, kdy byli střídavě nepřáteli a spojenci.¹⁶ Z Franků se často stávali *laeti* – tedy váleční zajatci, kterým byla poskytnuta půda, na níž se mohli usadit, výměnou za vojenské služby¹⁷. Mnozí frančtí válečníci sloužili také jako *foederati* – vojenské jednotky barbarských kmenů, které působily v římské armádě, většinou jako kavaleristé, což jim zajišťovalo poměrně vysoké příjmy¹⁸. Některým Frankům se podařilo dosáhnout významných vojenských pozic, například Silvanovi, který úspěšně ubránil hranice impéria proti svým soukmenovcům¹⁹, přičemž několik z nich se dokonce stalo římskými konzuly, jako například Richomer v roce 384²⁰. V průběhu 4. a 5. století se postupně usazovali na území Galie a prorůstali do tamní společnosti. Bylo i nadále jasně patrné, kdo je Frank a kdo Galoříman, z dobových pramenů však víme, že v tomto novém rozložení obyvatelstva docházelo k vzájemné asimilaci a přejímání zvyklostí.

Frankové podle všeho zprvu neměli krále. Podle Tacita sice existovali kmenoví králové, *reges*, volení z podstaty rodové linie, byli zde však i vojenští vůdci *duces*, tedy vévodové, kteří byli voleni na základě své chrabrosti a svých schopností. Zatímco kmenoví králové nebyli s Římany v přímém kontaktu, vévodové byli ti, kdo své kmeny vedli ve válečných taženích²¹. To možná vysvětluje, proč Řehoř z Tours ve 2. knize *Historia Francorum* v kapitole o původu Franků hovoří o vévodech, ale odkazuje i na své římské zdroje, které zmiňují královce²². Ve stejné kapitole však později uvádí: „Mnozí lidé ovšem vypravují, že Frankové přišli z Pannonie a že nejdříve obývali břehy Rýna. Potom Rýn překročili, táhli do Durynska a tam podle žup a obcí dosadili k vládě nad sebou

14 Ibid., s. 37.

15 Ibid., s.38.

16 Ibid., s.38.

17 Ibid., s.39.

18 Ibid., s.39.

19 Ibid., s.42.

20 Ibid., s.43.

21 Ibid., s.162.

22 ŘEHOŘ Z TOURSU. *O boji králů a údelu spravedlivých: Kronika Franků: Dějiny v deseti knihách* (překlad: Jaromír Kincl). Praha: Odeon, 1986, s. 92, [cit. 06.06.2022].

*vlasaté krále, a to z prvního, abych tak řekl nejušlechtilejšího rodu.*²³ V souvislosti s tím Řehoř zmiňuje Chlodia, který porazil Římany a zmocnil se města Cambrai, a dodává, že z jeho rodu měl vzejít mýtický zakladatel dynastie Merovejců, král Merovech²⁴. Fredegard ve své kronice ze 7. století píše, že k tomu došlo během letního dne, kdy Chlodio se svou manželkou pobýval u moře. Žena se šla do moře vykoupat a v tu chvíli se jí zmocnil Quinotaurus, mýtický Neptunův tvor s podobou pětirohého býka s rybím ocasem. Žena následně porodila syna, jehož otcem byl buď právě tento tvor nebo její manžel, a ten dostal jméno Merovech, po němž pak byli pojmenováni všichni následující králové Franků²⁵.

Merovechův syn Childerich byl tím, kdo skutečně položil základy dynastii, která po tři staletí vládla vznikající Francké říši. Pro rozvoj idey Franků jako jednotného národa však bylo stěžejní období za vlády Childerichova syna Chlodovecha²⁶ (c. 481 – c. 511). Ten nejprve rozbil politickou nezávislost jednotlivých franckých kmenů a jako král Franků, nikoliv Sáliů, podniknul řadu úspěšných válečných tažení, která z Franků učinila jeden z nejmocnějších germánských národů²⁷. V té době byla severní Gálie formálně součástí již neexistující Římské říše. Tuto oblast spravoval římský generál Syagrius²⁸, který se však reálně neměl o co opřít, vzhledem k absenci centrální římské správy, vojenské podpory a financování. Chlodovech proti Syagriovi vytáhl se svým vojskem, utkal se s ním v bitvě u města Soissons, jež bylo Syagriovým sídlem, porazil ho, nechal jej popraviti a zmocnil se jeho království²⁹. Postupně se pak utkal s Duryňky, Alamany a Góty, které si podrobil a zabral jejich území³⁰. Svým čtyřem synům tak zanechal království, kterému rozlohou ani vlivem nemohl téměř nikdo konkurovat.

Jaký však byl Chlodovech a čím se vyznačovala jeho vláda i vláda jeho nástupců? Profesor Paul Freedman v přednáškovém cyklu nazvaném *The Early Middle Ages, 284 - 1000*³¹ nazývá období vlády merovejských králů věkem „gaunerů a zázraků“ (Thugs and

23 Ibid., s.97.

24 Ibid., s.98.

25 WALLACE-HADRILL, M. John. *Fredegar and the History of France*. In: *The Long Haired Kings and Other Studies in Frankish History*. Toronto: University of Toronto Press, 1982, s. 71-94, [cit. 06.06.2022].

26 V českém prostředí se běžněji užívá pojmenování Chlodvík, Řehoř Tourský však v *Historia Francorum* uvádí variantu Chlodovech, v této práci jej tedy budu označovat v souladu s *Historia Francorum*.

27 Edward JAMES, *The Franks*, s.7.

28 Všimněme si, že Řehoř Syagria nazývá králem Římanů, což byl neexistující titul, viz ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.113.

29 ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.113.

30 Ibid., s.115 – 130.

31 FREEDMAN, Paul. *The Early Middle Ages, 284 – 1000*. [online]. Yale Online: Open Online Course, 2014, [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://online.yale.edu/courses/early-middle-ages-284-1000>

Miracles), přičemž v tomto tvrzení vychází z *Historia Francorum* a svědectví, jaké nám o Merovejcích poskytuje Řehoř z Tours³². Ten je s těmito vládci v úzkém osobním kontaktu, mnohdy s nimi vede pře, a jak rozvedu v jedné z následujících kapitol, dokonce je jimi souzen za pomluvu královny Fredegundy. Podává nám tak o nich nezkreslený obraz, nijak neskrývá jejich „barbarskou“ podstatu, surovost a násilnictví, u toho se však netají jistým obdivem k jejich síle, moci a schopnostem. Řehoř chápe, že doba si žádá razantní řešení a z tohoto pohledu je pro něj přípustný jedině panovník, který je silný a schopný prosadit svůj záměr, byť by byly prostředky, jež k tomu volí, sebepodlejší. Pro Řehoře je stěžejní, že Frankové vyznávají katolickou víru, a kromě prosazení a rozšíření vlastní moci, je jejich hlavním cílem tuto víru šířit a potírat ariánství. V merovejském rodu tak vidí nástroj Boží vůle, dostatečně silný na to, aby tuto vůli realizoval³³, a v duchu hesla „když se kácí les, lítají třísky“ přivírá oko nad nesčetnými způsoby, jakými tito vládci překračují Desatero, přestože je neopomíná detailně popsat.

Torzo Řehořova vyprávění tvoří líčení válečných výprav Franků, které vykresluje především jako výbojné válečníky. Zde je třeba zdůraznit, že i přes nově nastolenou společenskou hierarchii v režimu – král, který vládne – církve a vévodové, o něž se opírá – poddaní – v praxi stále převládá původní kmenové zřízení postavené na loajalitě mezi vůdcem a jeho družinou válečníků. Schopnost vůdce zajistit si věrnost svých stoupenců pak stojí na jejich odměňování kořistí z válečných výprav. Právě loajalita této družiny je základní silou, na které stojí moc vůdce/panovníka. Proto je stěžejní, aby byl při svých taženích co nejúspěšnější a kořist, z níž půlka připadá jemu a půlka jeho věrným, byla co největší. Frankové se tudíž nikdy nezdráhají zaútočit na nepřítel, přičemž „nepřítel“ se v žádném případě neomezuje jen příslušníky jiných národů, kmenů nebo rodů. Nepřítelem je kdokoliv, kdo by v nestřežené chvíli mohl usilovat o jejich moc nebo si činit nárok na jejich území, a tak jsme svědky vraždění mezi bratry, krevní msty i, jak bude rozvedeno v pozdější kapitole, vraždy manželky či pokusu matky zabít vlastní dceru. Všechny tyto případy nejlépe dokládá událost, kdy dva Chlodvíkovi synové, Childebert I. a Chlothachar I., zavraždili malé syny svého zesnulého bratra Chlodomera. O tyto děti pečovala jejich babička, vdova po Chlodvíkovi Chrodichilda, která je, dle Řehořových slov, měla ve velké oblibě. Childebert. a Chlothachar se začali obávat, že by jejich malým synovcům mohla

32 FREEDMAN, Paul. *Lecture 10 - Clovis and The Franks In: The Early Middle Ages, 284 – 1000*. [online]. Yale Online: Open Online Course, 2014, [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://oyc.yale.edu/history/hist-210/lecture-10>

33 Ibid.

odkázat království, a tak Chrodichildu požádali, aby jim děti vydala. Chrodichilda, v domnění, že její synové mají v úmyslu chlapce dosadit na trůn, poslala tyto za nimi. Childebart a Chlothachar však malé prince okamžitě zatkli a ke královně poslali sluhu s nůžkami a mečem, aby rozhodla, zdali mají být ostříhání, čímž by byli zbaveni cti a nároku na trůn, nebo zabiti³⁴. Řehoř následně píše: „*Královna se toho poselství zděsila a žluč jí vzkypěla hněvem, zvláště když viděla tasený meč a nůžky. Přemožena hořkostí a v bolesti ani nevědouc, co říká, pravila prostě: „Nebudou-li dosazeni na trůn, chci je raději vidět mrtvé než ostříhané!*“³⁵ Její synové pak chlapce, kterým bylo teprve sedm a deset let, surově ubodali. Všimněme si, že Řehoř Chrodichildino rozhodnutí omlouvá, zdůrazňuje, že v bolesti nevěděla, co říká, a bezprostředně dodává, že královna „*položila tělíčka na máry a za mohutného sborového zpěvu a převelikého nářku je doprovodila až do baziliky svatého Petra, kde obě pohřbila vedle sebe.*“³⁶ V závěru kapitoly pak Řehoř vyzdvihuje Chrodichildu jako *de facto* svatou ženu, která rozdávala almužny, oddaně sloužila Bohu a nepropadla světské ctižádosti³⁷. Zdá se tedy, že takovéto praktiky nikoho nepřekvapovaly a snad i patřily ke koloritu tehdejšího života, protože jediné rozhodující právo bylo právo silnějšího a při jeho prosazování v podstatě neexistovala omezení. Mohli bychom se tak domnívat, že těmto merovejským „gaunerům“ nebylo nic svaté.

A přesto existovala síla, která je dokázala přimět ke zcela nečekaným krokům a postupům v naprostém rozporu s tím, co bychom, vzhledem k výše uvedenému, považovali za kulturně logické. Touto silou byl zvláštní druh zbožnosti a bázně Boží, které byly Merovejcům podle pramenů stejně vlastní jako jejich přímočará krutost. Jak Paul Freedman trefně podotýká, tuto posvátnou úctu nevyvolávala potřeba života v souladu s křesťanskými principy nebo zvláštní obliba církve, nýbrž vědomí, že církev spravuje záležitosti spojené s nadpřirozenými silami a disponuje arzenálem světců a biskupů, kteří mohou člověku zásadně zkomplikovat život.³⁸ Freedman dále upřesňuje, že raně středověký světec nebyl žádnou beztvarem a pasivní existencí, ale velmi konkrétní, činnou a rozhněvanou entitou, kterou za žádných okolností nebylo radno pokoušet, neboť hrozilo, že tento svatý dotyčného provinilce bezprostředně ztrestá buď tak, že na něj sešle nějakou

34 ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.156 – 157.

35 *Ibid.*, s. 157.

36 *Ibid.*, s.158.

37 *Ibid.*, s.159.

38 FREEDMAN, Paul. *Lecture 10 - Clovis and The Franks In: The Early Middle Ages, 284 – 1000*. [online]. Yale Online: Open Online Course, 2014, [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://oyc.yale.edu/history/hist-210/lecture-10>

pohromu anebo jej, ještě lépe, rovnou usmrtí.³⁹ Není tudíž nijak překvapivé, že poté, co Chlodovech se svou družinou vyplní kostel, rozhodne se vyhovět biskupovi, který jej žádá o navrácení posvátného džbánu, a to navzdory faktu, že v té době stále vyznává pohanské bohy. Přestože zvyklost velí rozdělit si kořist napůl se svými spolubojovníky, Chlodovech je žádá, aby se dotyčného džbánu vzdali, a když jeden z nich odmítá a džbán rozsekne, Chlodovech brzy na to reaguje tím, že dotyčnému vzpurnému soukmenovci pod záminkou trestu za nedostatečnou péči o zbraně stejným způsobem rozsekne hlavu.⁴⁰ Podobně nelítostně si počíná, když během tažení na ariánské Vizigóty se svým vojskem prochází územím města Tours, které je zasvěceno svatému Martinovi. Z úcty k tomuto světci vydává rozkaz, aby jeho vojsko na této půdě nebralo nic než vodu a trávu pro koně. Když však jeden voják vezme nějakému chudákovi seno v přesvědčení, že příkaz nikterak neporušuje, protože seno je přece svým způsobem tráva, Chlodovech jej bez váhání probodne mečem se slovy: „*A kde bude naděje na vítězství, urážíme-li svatého Martina?*“⁴¹ Z výše uvedeného vidíme, jak úzce merovejští vůdci spojovali své úspěchy s přízní vyšší moci, lze to ostatně doložit i na Chlodovechově rozhodnutí přijmout katolickou víru. Přes usilovné naléhání své manželky Chrodichildy Chlodovech konvertovat nechtěl a jeho nedůvěru ještě více prohloubilo úmrtí prvorozeného syna bezprostředně po křtu⁴². Ke změně názoru jej přiměla až téměř jistá porážka ve válce s Alamany (496). Tehdy, tváří v tvář blížící se zkáze začal vzývat Ježíše Krista a přislíbil, že pokud dosáhne vítězství, dá se pokřtít. Dle Řehořových slov „*Sotva to vyřkl, obrátili se Alamannové a začali utíkat.*“⁴³ Prolínání přirozených a nadpřirozených sil je jedním z dominantních témat *Historia Francorum* a z četnosti případů, které jsou napříč touto kronikou uvedeny, se dá vyvodit, že tvořilo jeden z určujících rysů franckého myšlení.

Chlodovech ke konci svého života spravoval království, které se rozkládalo na území celé Gálie⁴⁴ a postupně se ukotvilo jako středověká Francie. Na své straně měl církev, jíž, stejně jako jeho nástupci, poskytoval ochranu a podporu v podobě štědrých finančních darů⁴⁵. Církev na oplátku Merovejcům pomáhala upevňovat jejich postavení vládnoucí dynastie, mimo jiné i aktivním podílením se na správě země, a celkově hrála

39 Ibid.

40 ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.113 – 114.

41 Ibid., s.127.

42 Ibid., s.116.

43 Ibid., s.117.

44 Ibid., s.136.

45 Edward JAMES, *The Franks*, s.164.

klíčovou roli v posilování soudržnosti ve společnosti⁴⁶. Řehoř Chlodovecha vykresluje jako vzor ideálního panovníka pro svou dobu, přestože, jak bylo řečeno, neopomíná jeho nedostatky. V dalších knihách *Historia Francorum* líčí události spjaté s následujícími dvěma generacemi merovejských králů, tedy Chlodovechovými syny a vnuky, přičemž s každou z nich narůstá jeho nespokojenost a rozčarování. Zatímco u Chlodovecha přínos jeho vlády výrazně převyšuje, a tím pádem i omlouvá, mnohdy násilnické činy, jeho nástupci se čím dál víc uchylují ke krutostem a krveprolití bez jakéhokoliv zásadního důvodu.

Po Chlodovechově smrti bylo jeho království rozděleno rovným dílem mezi jeho čtyři syny, Theudericha, Chlodomera, Childeberta a Chlothachara. Tato praxe, jak víme i z pozdějších dob, jako například v případě rozdělení Francké říše mezi syny Karla Velikého, však s sebou nesla značná rizika a většinou se ukázala jako velmi nešťastná, protože vedla k oslabení vládnoucího panovnického rodu, destabilizaci země, a především k často krvavým sporům mezi dědici. Nejinak tomu bylo i během vlády Chlodovechových synů. Z událostí popsanych ve 3. knize *Historia Francorum* vyplývá, že přestože každý z bratrů dostal svůj díl území, jejich vládu provázely neutuchající pře, vzájemné útoky i neskrývané pokusy o bratrovraždu. Zde však Řehoř ještě připouští, že úkol, který podle něj mají panovníci plnit, tedy ochraňovat víru a zajišťovat řád ve společnosti, byl do jisté míry splněn. O to kritičtější je pak v případě generace Chlodovechových vnuků, zejména pak krále Chilpericha I. a Gunthramna, jejichž vláda jej, coby biskupa z Toursu, ovlivnila nejzásadněji⁴⁷. Řehoř neskrývá své zoufalství, když hned v úvodu 5. knihy píše:

„Srdce mě bolí, mám-li vypravovat o protivenstvích občanských válek, které tak hluboce otráslý národ Franků a franckým královstvím; neboť v těchto dobách – a to je nejhorší – spatřujeme již počátek toho, co Hospodin prorokoval o lidských bolestech: „Otec povstane proti synovi, syn proti otci, příbuzný proti příbuznému.“ A přece je měly odstranit příklady dřívějších králů, kteří nebyli-li svorní, byli hned zahubeni nepřitelem.“⁴⁸

Tato slova jsou nepochybně předzvěstí postupného úpadku a počínajícího zániku, a vpravdě odůvodněnou obavou, protože Chlodovechovi vnuci se skutečně jen pramálo soustředí na upevňování a rozvoj říše, a namísto toho se oddávají prostopášnostem,

46 FREEDMAN, Paul. *Lecture 11 – Frankish Society* In: *The Early Middle Ages, 284 – 1000*. [online]. Yale Online: Open Online Course, 2014, [cit. 09.06.2022]. Dostupné z: <https://oyc.yale.edu/history/hist-210/lecture-11>

47 Edward JAMES, *The Franks*, s.164.

48 ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.231.

hromadění majetku často na úkor svých poddaných, a především neutuchajícím výbojům proti sobě navzájem. Není tedy divu, že je Řehoř otevřeně, byť marně vyzývá:

„Kéž byste i vy, králové, bojovali v těch bitvách, ve kterých prolévali pot vaši předkové a ve kterých národy přestrašené vaší jednotou poddávaly se již předem vaší síle! Vzpomeňte si, co vykonal Chlodovech, který byl počátkem vašich vítězství: pobil krále, kteří se stavěli na odpor, potřel nepřátelské národy, podrobil své moci národy domácí a panství nad nimi vám zanechal nedotčené a neporušené. A když toto vykonal, neměl ani zlato, ani stříbro, které vy dnes máte ve svých pokladnicích. Co děláte? Co hledáte? Nemáte nadbytek všeho? Ve vašich palácích je požitků nad míru, zásobárny jsou přeplněny vínem, obilím, olejem, v pokladnách se hromadí zlato a stříbro. Jen jedno vám chybí: protože nežijete v míru, nedostává se vám milosti boží! Proč jeden bere, co patří druhému? Proč jeden lační po majetku druhého? Mějte na paměti, prosím vás, ono apoštolovo: „Pakli se vespolek koušete a žerete, hleďtež, abyste jedni od druhých zkaženi nebyli.“⁴⁹

Merovejci zůstanou v čele Francké říše ještě zhruba dalších 150 let po Řehořově smrti (594), avšak jejich moc časem zeslábně natolik, že dojde k jejich svržení (751) a nahrazení nastupující dynastií Karlovců, kteří vytvoří novou, větší a mocnější říši.⁵⁰ K merovejskému úpadku dochází z části kvůli výše zmiňovaným sporům a dělení území mezi jednotlivými královskými dědici, konfliktu mezi Austrasií a Neustrií, což byla dvě samostatná království, která se vydělila na území spravovaném Franky, rozšiřování vlivu aristokracie, a zejména nárůstu moci majordomů neboli správců paláce, kteří začali přebírat královskou agendu, včetně vydávání listin a jmenování úředníků, a postupně tak získali moc a práva panovníka.⁵¹ Ve finální fázi vlády Merovejců nastupují takzvaní *les rois fainéants* (nic nedělající neboli leniví králové).⁵² Jejich nelichotivý status a faktický konec popisuje Einhard ve *Vita Karoli Magni*:

„Rod Merovejců, ze kterého si Frankové volili své panovníky, vládl až do krále Childericha, který byl na rozkaz římského papeže Štěpána sesazen, ostříhán a odvečen do kláštera. Teprve s ním zanikl jeho rod, již dávno bez jakékoliv moci. Nic jiného to tak jasně neukazovalo jako prázdňý titul krále...A nezbylo králi nic jiného, než se spokojit s prázdňým titulem a s dlouhými vlasy a vousy sedět na trůnu a hrát vládce...Kromě

49 Ibid., s.231 – 232.

50 Edward JAMES, *The Franks*, s.230.

51 EFFROS, Bonnie, WIENER, B. James. *The Merovingians: The Kings and Queens of the Franks (interview)* In: *World History et cetera*. [online], 2013, [cit. 12.06.2022]. Dostupné z:

<https://etc.worldhistory.org/interviews/the-merovingians-the-lords-and-ladies-of-the-dark-ages/>

52 Edward JAMES, *The Franks*, s.230.

*prázdného titulu krále a z milosti udělené částky na živobytí, kterou mu majordomus vyplácel podle svého rozmaru, nic jiného nevládnul než jeden statek s malým výnosem. Tam měl svůj dům a skrovné služebnictvo, které mu bylo věrné a sloužilo mu. Kamkoli cestoval, jel vozem s volským spřežením, vedeným skotákem...*⁵³

Vládu merovejské dynastie originálně charakterizuje britský historik Ian Wood, který ji označuje za historii rodu, která začíná vodním býkem a končí povozem taženým voly.⁵⁴ Podle historiků má tento fakt zdůrazňovat určitou posvátnou podstatu Merovejců a do jisté míry tak poskytuje vysvětlení, jak se tito, z Einhardova pohledu, slabí panovníci dokázali tak dlouho udržet u moci.⁵⁵ Z mého pohledu však počátek zosobněný mýtickým tvorem a konec v podobě prostých tažných zvířat vystihuje právě onen přechod od zprvu hrdých a mocných králů k pouhým nástrojům v rukou svých poddaných a poukazuje tak na postupnou degradaci vedoucí k zániku tohoto kdysi velkolepého rodu.

53 EINHARDUS. *...a neuniknout budoucímu věku: Vita Karoli Magni* (překlad Petr Daniš). Praha: SET OUT, 1999, s.41, [cit. 12.06.2022]. ISBN: 80-86277-02-X.

54 WOOD, N. Ian. *Deconstructin the Merovingian Family In: The Construction of Merovingian Families in the Early Middle Ages*. [online]. Leiden ; Boston : Brill, 2003, s. 149, [cit. 12.06.2022]. ISBN: 90 04 118624. Dostupné z: https://brill.com/view/book/edcoll/9789047404064/B9789047404064_s012.xml

55 Ibid., s.150.

3. Postavení franckých žen z hlediska zákona a společenských měřítek

V této kapitole se blíže zaměřím na charakteristiku merovejských žen a na jejich společenské a právní postavení, které bylo dané zčásti jejich biologickou rolí nositelek života a zčásti právními normami, vlivem církevního učení i všeobecně vžitými zvyklostmi. Ty vzešly ze vzájemného prolínání germánských a římských tradic a postupně se ustály v podobě pravidel zakotvených v jednotlivých franckých zákonících.

Ve Francké říši hrála v životě člověka nejdůležitější roli jeho rodová příslušnost. Rodina byla základní společenskou jednotkou, v níž příbuzenstvo zajišťovalo vzájemnou sounáležitost i ochranu jednotlivých členů. Tyto rodinné klany neboli *Sippe* měly mimo jiné povinnost msty v případě, že některému z jeho členů byla způsobena újma nebo došlo k jeho k zabití, a právo požadovat *Weregeld*, neboli materiální odškodnění za tuto ztrátu, ze strany pachatelů tohoto činu.⁵⁶ Výše této kompenzace byl odvislá od společenského statusu a pohlaví dotyčné osoby, jež byla poškozena nebo usmrcena. Například sálské právo stanoví za usmrcení ženy v plodném věku *Weregeld* ve výši 600 šilinků, za zabití těhotné ženy pak dokonce 700 šilinků, což byl druhý nejvyšší peněžitý trest – vyšší sazba 900 šilinků se pak uplatňovala jen v případě zabití biskupa. Pro představu Ennenová uvádí, že zdravý vůl měl hodnotu 2 šilinků, statná kráva 1 šilinku a meč s pochvou 7 šilinků.⁵⁷ Zabití ženy tedy pachatele přišlo velmi draho, z čehož je patrné, že Frankové si žen coby nositelek života značně cenili. Vysoké finanční tresty hrozily také za znásilnění nebo zneuctění germánských žen vzhledem k tomu, že v germánské kultuře byl kladen značný důraz na čistotu a počestnost žen. Ženy tak mohly žádat odškodnění za sebemenší konfrontaci sexuálního charakteru, například alamanské zákony stanovily, že pokud nějaký muž zvedl ženě sukni a odhalil tak její kolena, musel jí zaplatit 6 šilinků, pokud tím však odhalil i její pozadí či genitálie, mohla požadovat 12 šilinků. Za znásilnění ženy byl stanoven stejně vysoký *Weregeld* jako za useknutí nosu druhé osobě. Dle *Pactus legis Salicae* se zneuctění ženy trestalo ještě přísněji, kdy muž musel zaplatit 15 šilinků jen za to, že se dotkl jejich prstů.⁵⁸ Nutno však podotknout, že ženy se v případech, kdy byly

56 ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001, s. 15, [cit. 12.06.2022]. ISBN: 80-7203-369-7.

57 Ibid., s.39.

58 WEMPLE, F. Suzanne. *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*. [online]. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981, s. 41, [cit. 13.06.2022]. ISBN: 0812277988. Dostupné z: <https://archive.org/details/womeninfrankishs0000wemp/page/n3/mode/2up?q=brundilde>

sexuálně napadeny, jen zřídka obrátily na soud, protože pocit pošpinění a studu jim velev spíše tuto skutečnost skrývat.⁵⁹

Členové klanu si byli rovni, ale ústřední postavou v rámci jednotlivých domácností byl pán domu, který rozhodoval o životě své ženy, dětí i služících. Tato jeho pravomoc se nazývá *mundiburdium* nebo také *Munt* a ukládala mu povinnost chránit členy domácnosti, zastupovat je u soudu, ale také mu umožňovala trestat je nebo, bylo-li to nutné, je i prodat.⁶⁰ Tato patriarchální struktura společnosti se do středověku přenesla již z antiky, avšak v mnohém se ještě více utužila, protože zatímco například v Římské říši se žena stala víceméně nezávislou, když v okamžiku smrti jejího otce zároveň zaniklo jeho poručnictví nad ní,⁶¹ ve středověku toto poručnictví v životě ženy přetrvávalo po celý život, ať už z pozice manžela, jeho nejbližšího mužského příbuzného nebo vlastního syna. Žena byla *de facto* po celý život v područí některého z mužských příslušníků své rodiny, a pokud již žádný takový neexistoval, automaticky přešla do područí místního pána. To se projevovalo v mnoha oblastech denního života žen, například tím, že nemohly samostatně vystupovat u soudu, spravovat svůj majetek a byly značně znevýhodněny v otázkách dědictví.⁶²

Jedním z klíčových momentů v životě raně středověké ženy byl nepochybně vstup do manželství. Zpravidla se však jednalo o manželství domluvené, neboť muž, jemuž příslušelo poručnictví nad touto ženou, měl právo ji provdat za muže dle své volby. Manželství se dohodlo mezi ženiným poručíkem a nastávajícím manželem, který dával poručíkovi svatební dar, čímž rodina ztrácela právní moc nad dotyčnou ženou a její poručnictví přecházelo na manžela.⁶³ Tento dar, který byl v zákonech specifikován jako finanční obnos, ale mohlo se jednat i o jinou komoditu,⁶⁴ však z části nebo zcela připadl nevěstě jako „nevěstin dar“ (*Dos*). Měl zajistit její odškodnění a finanční zabezpečení v případě, že by ovdověla nebo byla zapuzena.⁶⁵ Ženich po svatební noci, již předcházelo vstoupení do manželského lože před svědky, daroval své ženě takzvaný jitřní dar (*Morgengabe*), čímž bylo manželství uznáno jako naplněné. *Morgengabe* mohl být peněžní

59 Ibid., s. 41.

60 Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 16.

61 Ibid., s. 33.

62 Ibid., s. 34.

63 Ibid., s. 34 – 35.

64 Král Chilperich například své ženě Galsuinthě věnoval jako *dos* a *morgengabe* 5 měst, a přestože dle zákona správu nad nimi nadále vykonával sám, po její smrti připadly její sestře Brunichildě. Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.45.

65 Ibid., s. 32.

dar nebo také šperk, či jiná cennost. Přestože se pravidla týkající se nakládání s nevěstiným i jitrním darem lišila dle jednotlivých franckých zákoníků, například v závislosti na tom, zda žena měla děti či ne, postupně se ustálilo, že žena mohla po manželově smrti nakládat alespoň s částí svého *Dos* a *Morgengabe* dle své libosti, aniž by je musela vrátit své rodině nebo rodině manžela. Tato úprava v zákonech představovala důležitý krok směrem k nezávislosti žen, je však nutné vzít v potaz, že k ní došlo velmi pozvolna a ustálila se až v průběhu 7.-8. století.⁶⁶

V germánském světě existovaly dvě formy manželství: *Muntehe*, manželský svazek postavený na dvou základních kamenech – formálních zasnubách, kdy nastávající manžel a poručník ženy stvrdili budoucí svazek písemnou nebo ústní smlouvou a snoubenec zaplatil *Dos*, a svatebním obřadu, přičemž zde ženich od poručníka ženy přijímal nejen ženu ale i poručnictví nad ní. Druhá forma manželství, tzv. *Friedelehe*, postrádala část, kde se předávalo poručnictví, tedy *Munt*, a také nutnost placení „nevěstina daru“ *Dos*. Tento svazek byl založen na svobodné volbě partnerů, přičemž platnost takového sňatku byla zajištěna veřejným odvedením nevěsty do manželova domu a vstoupení do manželského lože s tím, že *Dos* bylo nahrazeno „jitrním darem“.⁶⁷ *Friedelehe* sice bylo akceptováno jako právoplatné manželství společností i církví,⁶⁸ právě církev na něj však pohlížela se značnou nelibostí jako na ohrožení monogamie.⁶⁹ Práva žen pak byla v tomto typu svazku značně znevýhodněna. *Friedelehe* ženě neposkytovalo stejnou ekonomickou ochranu, jakou měla zajištěnu při poručnickém sňatku typu *Muntehe*; kvůli absenci *Dos* měla v případě zapuzení manželem nárok na odškodnění ve výši pouhých 12 šilinků, a pokud byla původem otrokyně, pak nemohla od manžela žádat vůbec nic. *Friedelehe* navíc ženě ani jejím dětem nedávalo dědické právo,⁷⁰ což, mimo jiné, zajišťovalo, že žena z nižšího stavu nevstoupí i se svými dětmi do stavu a rodiny svého manžela.⁷¹

Tento fakt byl důležitý vzhledem k tomu, že frančtí muži, zejména šlechtického původu, mnohdy uzavírali více sňatků – jeden typu *Muntehe* a třeba i několik *Friedelehe*. Muži totiž narozdíl od žen, které, jak bylo uvedeno výše, musely za všech okolností chránit

66 Ibid., s.44 - 45.

67 Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36.

68 Ibid., s. 36.

69 Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.35.

70 Ibid., s.34 - 36.

71 Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 36.

svou počestnost, neměli povinnost oplácet jim jejich věrnost stejným způsobem. Díky postupnému provázání germánských zvyklostí, které povolovaly polygynii – tedy vícero manželek najednou, s římskou institucí konkubinátu měli muži za vlády Merovejců možnost vést promiskuitní život téměř bez omezení, čehož hojně využívali, jak dokládají mnohočetná manželství hned několika merovejských králů.⁷² Vhodnou ukázkou je bezesporu král Chlothachar I., který měl nejméně 5 manželek s tím, že dvě z nich, Aregunda a Ingunda, byly sestry, obě původem otrokyně. Chlothacharově příkladu následoval jeho syn Charibert I., který se pouštěl do ještě spletitějších vztahů. Řehoř z Tours k tomu ve své kronice uvádí:

„Král Charibert si zase vzal za manželku Ingobergu a měl s ní dceru, která později, když se provdala, odešla do Kentu. Ingoberga měla v té době ve službě dvě děvčata, dcery jakéhosi chudého člověka. První z nich, jež nosila řeholní šat, se jmenovala Marcovefa, druhá Merofleda. Obě spoutaly krále velkou láskou. Byly pak – jak jsme řekli - dcery přadláka vlny. Ingoberga, žárlivá na to, jak je král miluje, nechala jednou jejich otce pracovat o samotě a očekávala, že až jej král spatří, bude se jeho dcer štítit. A když byl tedy otec při práci, zavolala krále. Ten doufaje, že spatří něco nového, uviděl jej zdálky, jak sprádá královskou vlnu. Jakmile ho zhlédl, vzplál hněvem, opustil Ingobergu a vzal si za ženu Merofledu. Měl pak za ženu ještě jinou dívku, dceru ovčáka, tj. pastýře ovcí, jež se jmenovala Theudichilda.“⁷³

Výše uvedená citace příhodně demonstuje, jak málo byli merovejští panovníci vázáni pravidly, pokud šlo o jejich soukromý život. Nejenže mohli pojmout vícero chotí najednou, ale mnohdy si je vybírali z řad služebnictva, neomezovali se ani v případech, že dotyčná dívka složila slib čistoty, a navíc je mohli dle libosti kdykoliv zapudit. Kronikáři pak rozlišovali mezi jejich svazky se svobodnými ženami, které představovali jako manželky, a otrokyněmi, jež označovali za konkubíny.⁷⁴ Polygynie se těšila oblibě zvláště u merovejských panovníků, kdežto ostatní vrchnost, příslušníky církve nevyjímaje, využívala spíše konkubinátu. Podle anglosaského misionáře svatého Bonifáce se frančí klerikové nezdráhali užívat si i se 4 až 5 konkubínami za noc.⁷⁵ Tyto možnosti však platily samozřejmě jen pro muže. Ženy měly přísně dbát o svou pověst a jakýkoliv projev necudného chování mohl být přísně potrestán.

72 Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.38.

73 ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.196.

74 Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.39.

75 *Ibid.*, s. 41.

Podobný „dvojitý metr“ platil i v otázkách rozvodu. Francký muž se mohl rozvést velmi snadno. Germánské zákony ukládaly, že pokud byla žena neplodná nebo spáchala nějaký zločin, mohl ji muž zapudit bez jakéhokoliv odškodnění. Stejně tak se mohl rozvést s chotí, již se nedalo nic vytknout, avšak v takovém případě se musel vzdát práva na její majetek a vyplatit jí odškodné ve výši „nevěstina daru“. Naproti tomu ženy takové možnosti neměly. Zákon jim ukládal, že musí zůstat poslušny a věrny manželovi i v případě, že se opijel, ubližoval jim nebo je zanedbával. Burgundský zákoník dokonce nařizoval, že žena, která požádá o rozvod, má být utopena v bažině. Rozvod na žádost ženy povoloval jen v případě, že se její muž dopustil vraždy, vykrádání hrobů nebo nekromancie.⁷⁶ Merovejská církev se nijak nesnažila zavést spravedlivější podmínky pro rozvod navzdory tomu, že stejně nepříznivé zákony pro ženy rozhodně nebyly standardní v celé Evropě.⁷⁷

Ženy se tedy přirozeně snažily najít způsob, jak získat větší nezávislost v situaci, kdy byly společností chápány především jako předmět uplatňování kontroly a osobních i politických zájmů ze strany mužů. Určité zlepšení pro ně paradoxně nastalo, pokud ovdověly. Kromě „*Dos*“ a „*Morgengabe*“ mohly ženy, pokud se znovu neprovdaly, celoživotně využívat třetinu půdy svého zesnulého manžela. Vdovy, které neměly žijící syny, měly navíc značnou pravomoc ohledně nakládání s movitým i nemovitým majetkem. Mohly se tedy rozhodnout, jakou část věnují svým potomkům a jakou například církvi.⁷⁸

Jednou z mála možností, jak mohly ženy vystoupit ze své biologické a sexuální role, byl vstup do kláštera,⁷⁹ které jako ženské církevní instituce začaly vznikat nejprve v Itálii ve druhé polovině 4. století.⁸⁰ Ve Francké říši 6. století kláštery vznikaly na místech, která byla chráněná před možným útokem, zprvu na okraji měst za jejich branami (první ženský klášter byl vybudován na okraji města Arles), a posléze uvnitř městských

76 Ibid., s.42.

77 Srov. Velšský král Hywel Dda ve svém zákoníku upravuje pravidla pro žádost o rozvod ze strany ženy tím způsobem, že žena se v prvních 7 letech manželství mohla rozvést například, pokud manžel trpěl leprou, impotencí nebo zápachem z úst, a měla nárok na pevnou finanční částku jako odškodnění. Pokud o rozvod zažádala po 7 letech manželství, veškerý majetek si partneri dělili napůl, přičemž zákoník do detailu rozvádí, na co má každý z partnerů nárok. Muži tak připadli vepří, ženě ovce; muži slepice a jedna kočka, ženě pak díže s máslem a sýrem. Muž má dále nárok na ložní prádlo, na kterém manželský pár ležel, zatímco žena na příkrývky, a stejně nekompromisní je tento zákon i v případě dělení dětí, kdy nejstarší a nejmladší syn připadá muži, zatímco syn prostřední ženě. LEYSER, Henrietta. *Medieval Women – A Social History of Women in England 450 – 1500*. London: Phoenix Press, 2002, s. 46, [cit. 13.06.2022]. ISBN: 978-1-8421-2621-9.

78 Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.48 - 49.

79 Ibid., s. 127.

80 Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 45.

hradeb. Tím, že merovejská společnost na ženy nahlížela jako na bezmocné bytosti, které muži musejí chránit, nebylo jim dovoleno žít na odlehlých, neosídlených místech.⁸¹ Ženy se v klášterech mohly vzdělávat, kulturně obohatit a v nestálé době raného středověku žít v relativním bezpečí, přičemž se těšily určité míře důstojnosti a nezávislosti, jež byly vdaným ženám nedostupné.⁸² Zpočátku se však rozhodnutí ženy zasvětit svůj život Bohu neseťkávalo s pochopením, ať již ze strany mužů, před kterými některé ženy toužily do kláštera utéct, tak ze strany rodiny, jejíž cílem bylo především ženu provdat. Ženy musely vykázat značnou odvalu a odhodlání, pokud chtěly svůj úmysl realizovat.⁸³ Kláštery byly navíc zprvu téměř výhradně určené ženám šlechtického původu nebo minimálně těm, které disponovaly určitým majetkem, protože vstup mezi řeholnice byl podmíněn tím, že dotyčná kandidátka věnovala instituci část svého jmění nebo zaplatila povinný poplatek.⁸⁴ Od 7. století nastal rozmach ženských klášterů a možnost vstoupit do nich se standardně nabízela jako alternativa manželství mladým dívkám, jako příbytek pro dožití života vdovám, případně jako forma pokání pro ženy hříšné.⁸⁵

Výše zmíněné reference představují jen menšinu nejrůznějších opatření, které ženy omezovaly v jejich jednání a prakticky jim znemožňovaly rozhodovat o svém osudu. Přes to všechno se našly takové, které navzdory nepříznivé době i obecnému chápání role žen byly schopny najít cestu a uplatnit své schopnosti i moc. Z *Historia Francorum* vyplývá, že v praxi bylo dodržování zákonů a omezení do značné míry fluidní, přestože nelze neopomenout, že Řehoř z Tours se zabývá především osudy příslušníků královského rodu a nejvyšší šlechty. Otázkou zůstává, do jaké míry je jeho vyprávění odrazem celkové podoby merovejské společnosti a všech jejích vrstev a do jaké míry se tato pro historicko-antropologickou práci s prameny mimořádně relevantní „fluidita“ dodržování sociálních norem týkala také žen.

81 Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.156.

82 Ibid., s.157.

83 Ibid., s.158.

84 Edith ENNENOVÁ, *Ženy ve středověku*, s. 45.

85 Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.158.

4. Brunichilda a Fredegunda - konflikt mezi středověkou cudností a franckým barbarstvím

V této části představím slavný spor mezi královnami Brunichildou a Fredegundou, který vedl k dlouholetým bojům na politické scéně, válkám a smrti mnoha nevinných lidí nejrůznějšího postavení. Řehoř se osudy těchto královen zabývá hned v šesti knihách *Historia Francorum* (konkrétně 4.-10. kniha). Na příkladech těchto dvou žen se pokusím nastínit, do jaké míry byly merovejské ženy schopné uchopit moc, navazovat spojení, vypořádat se s protivníky i nepřízní osudu.

Pro objasnění příčiny vzniku této nenávisti mezi královnami je třeba uvést okolnosti, které jí předcházely. Jak bylo zmíněno výše, král Chlothachar I. se mimo jiné vyznačoval svou zálibou v mnohoženství, která vedla k tomu, že měl nejméně pět manželek a patrně i mnoho konkubín. Dvě z těchto žen, sestry Aregunda a Ingunda, mu povily celkem šest synů, z nichž dva synové Ingundini, Gunthramn a Sigibert, a jeden syn Aregundin, Chilperich, spolu po celý svůj dospělý život válčili o území a moc, přičemž jednotlivě uzavírali dočasná spojení nebo se naopak přetahovali o přízeň třetího. Za zmínku stojí fakt, že tito králové byli vázáni hned dvojím příbuzenským vztahem, kdy z otcovy strany se jednalo o bratry a z matčiny pak o bratrance. A i přesto, že po smrti svého otce, krále Chlothachara (561), dle franckých zvyklostí každý ze synů zdědil část území, jež mu přidělil otec⁸⁶, byli tito bratři celoživotně spoutáni konkurenčním bojem, který Řehoř Tourský detailně líčí a ve velké míře kritizuje ve 4. a 5. knize *Historia Francorum*.

Pokud jde o manželství, Gunthramn, Chilperich i další z Chlothacharových synů, Charibert, ve značné míře přejali zvyky svého otce a uzavírali mnohočetná manželství s dívkami mnohdy nízkého původu. Podrobnosti o manželstvích Chariberta jsou uvedeny v kapitole výše. Král Sigibert, jemuž připadlo království Theuderichovo se sídlem v Remeši, naopak na manželství pohlížel z hlediska možnosti posílení své moci a upevnění politických aliancí.⁸⁷ Na své bratry, kteří si za manželky brali otrokyně, pohlížel se značným despektem. Sám se raději poohlížel po ženě, která by svým postavením dostála

⁸⁶ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.194.

⁸⁷ Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.52-55.

jeho dynastickým ambicím.⁸⁸ Vyslal tedy posly do vizigótské Hispánie a žádal o ruku Brunichildy, dcery krále Athanagilda. Ten jeho nabídku přijal a s bohatými dary Brunichildu Sigibertovi poslal⁸⁹. Řehoř uvádí, že Sigibert pak „s nesmírnou radostí a jáсотem pojal Brunichildu za manželku,“⁹⁰ což nebylo nijak překvapivé, vzhledem k tomu, že dle Řehoře to byla „dívka jemného vzdělání, krásného obličejе, důstojného a milého chování, moudrého ducha a v hovoru příjemná.“⁹¹ Důležitým faktem navíc bylo, že přestože vyznávala ariánství, po svatbě se obrátila na katolickou víru.

Nevíme jistě, zda Chilperich následoval Sigibertově příkladu, protože si uvědomoval politické výhody plynoucí ze svazku s vysoce postavenou ženou nebo jen z podstaty neutuchající rivality mezi bratry, v každém případě po sňatku Sigiberta s Brunichildou se také obrátil na krále Athanagilda a požádal jej o ruku Galsvinthy, starší sestry Brunichildy. Řehoř zmiňuje, že Chilperich v té době však již několik žen měl,⁹² a vzhledem k tomu, že vizigótské zákony polygynii zakazovaly, musel složit přísahu, že ostatní ženy zapudí a Galsvintha bude mít výhradní právo na titul královny.⁹³ Otec Galsvinthy jeho slibu uvěřil a dívku i s velkým věnem Chilperichovi poslal. Chilperic musel jistě cítit ohromné zadostučinění, a tak, dle Řehořových slov „přijal dívku s velkými poctami,⁹⁴ i když se nabízí, že jeho náklonnost ke Galsvinthě byla spíše pragmatická, neboť ji, dle Řehoře, zahrnoval velkou láskou, protože s sebou přinesla velké bohatství.⁹⁵ Galsvinthino štěstí nicméně netrvalo dlouho, protože Chilperich nadále miloval jednu ze svých dřívějších žen, Fredegundu, která původně sloužila u do vra. Když se Fredegunda opět objevila po Chilperichově boku, Galsvintha, která mezitím konvertovala ke katolickému vyznání, neváhala vyjádřit své rozhořčení, stěžovala si Chilperichovi na urážky, které musí snášet, a nakonec jej požádala, aby ji povolil vrátit se zpátky do vlasti, pokus mu nechá celé své věno. Král to však odmítnul, Galsvinthu uchlácholil, a posléze poručil sluhovi, aby ji zardousil. Sám pak našel královnu v posteli mrtvou.⁹⁶ Otázkou zůstává, proč Chilperich nedovolil Galsvinthě návrat domů a namísto toho se uchýlil

⁸⁸ KRIEGER, P. Madeleine. *Brunhild in Profile: Defining the Limits of Queenship*. [online]. University of Durham: Department of History [Postgraduate Seminar Paper], s. 29, [cit. 15.06.2022]. Dostupné z: https://www.academia.edu/38184916/Brunhild_in_Profile_Defining_the_Limits_of_Queenship_pdf

⁸⁹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.199.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

⁹³ Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s. 39-40.

⁹⁴ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.199

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid., s. 199-200.

k vraždě, i když mohl její život ušetřit a její poklady si ponechat. Je možné, že se tím chtěl vyhnout veřejnému ponížení nebo předejít tomu, aby na mezinárodním poli získal pověst panovníka, který neplní přísahy, možná měl obavu, že by Galsvintha vyradila některé nežádoucí skutečnosti ohledně fungování jeho dvora, v každém případě lze i díky faktu, že samotný akt vraždy delegoval na sluhu, usuzovat, že nechtěl být s tímto neúspěšným manželstvím nijak spojován. Z Řehořova výkladu se dále dovídáme, že král se nijak nezdržoval dlouhým truchlením a „*když mrtvou oplakal, pojal po několika málo dnech za manželku znova Fredegundu*“.⁹⁷ Dá se předpokládat, že Galsvinthina sestra Brunichilda musela být ze smrti své sestry otřesena, vražda královny byla i na merovejské poměry výjimečně těžkým přečinem a Chilperichovi se i přes veškerou snahu nepodařilo úplně se zbavit odpovědnosti. Řehoř uvádí, že „*bratři mu vyčítali, že královna Galsvintha byla usmrcena na jeho rozkaz, a vyhnali jej z království*“.⁹⁸

Tento hrozný čin tak položil základy zášti mezi královnami Brunichildou a Fredegundou, která měla přetrvat po dlouhá léta. Řehoř jejich svár dále nelíčí lineárně, jak lze s malými výjimkami pozorovat v případě výkladu skandálu v Poitiers, namísto toho zůstává věrný epizodickému charakteru celé *Historia Francorum* a obraz, který o těchto ženách získáváme, je tak složený z jednotlivých významných událostí a činů, na nichž se podílely.

Klíčový je pak způsob, jakým Řehoř obě královny charakterizuje, protože v jeho podání nefigurují jen jako politické konkurentky, ale především jako morální protiklady.⁹⁹ Navzdory faktu, že jednání obou královen bylo mnohdy velmi podobné, Brunichilda v *Historia Francorum* vystupuje jako vzor „dobra“, kdežto Fredegunda je zosobněním „zla“.¹⁰⁰ Řehoř cíleně a umně skrývá některé negativní skutečnosti ohledně Brunichildy a o to kritičtější je ve svém líčení Fredegundy, kterou otevřeně obviňuje z vraždy, svatokrádeže, čarodějnictví a velezrady.

Řehořův zaujatý postoj vychází ze situace, v níž se sám nacházel. Měl přímé vazby na austrasijský dvůr, na němž Brunichilda dlouhodobě uplatňovala svůj vliv. Dle dvorního básníka krále Sigiberta, Venantia Fortunata, právě Brunichilda významně přispěla k tomu,

⁹⁷ Ibid., s. 200.

⁹⁸ Ibid., s. 200.

⁹⁹ Erin T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, s.119.

¹⁰⁰ HEMMER, Richard. „A woman's life in Gregory of Tours' Histories“ (diplomová práce). [online]. Wien: Universität Wien, 2013, s. 33, [cit. 17.06.2022]. Dostupné z: <https://phaidra.univie.ac.at/open/o:1294622>

že byl Řehoř jmenován biskupem v Tours. Jeho svěcení se uskutečnilo v Remeši, kde sídlil austrasijský dvůr. Je tedy možné, že složil přísahu věrnosti králi Sigibertovi a posléze jeho následníkovi, Childebertovi II, za nějž až do jeho plnoletosti vládla Brunichilda jako královna regentka.¹⁰¹ Řehoř dokonce zastupoval austrasijské zájmy jako diplomat, kdy hájil krále Childeberta před vyslanci krále Gunthramna.¹⁰² Je tedy zřejmé, že jej se Sigibertem, Brunichildou a později Childebertem pojily osobní vazby.¹⁰³ Brunichilda navíc pravděpodobně sdílela i Řehořovu oddanost svatému Martinovi, jak o tom svědčí fakt, že ze zajetí krále Chilpericha utekla právě do kostela svatého Martina v Rouenu a později nechala postavit kostel zasvěcený svatému Martinovi v Autunu.¹⁰⁴ Tyto skutečnosti jistě mohly sloužit jako dostatečný důvod k Řehořově kladné prezentaci královny Brunichildy.

Na druhé straně nelze opomenout, že tak mohl činit i z jisté obavy. Brunichilda na svou dobu disponovala značnou mocí, kterou uplatňovala již za vlády svého manžela a zejména pak po jeho smrti. V 6.knize *Historia Francorum* ji Řehoř vykresluje jako srdnatou ženu, která se rozhodla sama bránit svého stoupence, vévodu z Champagne, Lupa, na něhož zaútočili Ursio a Bertefred, a „mužně se opásala a vrhla se mezi nepřátelské šiky volajíc: „Přestaňte, ó muži, páchat takové zlo, přestaňte pronásledovat nevinného!“¹⁰⁵ Ursio jí na to odvětil: „Ustup před námi, ó ženo! Dost na tom, že jsi ovládala říši za života svého manžela! Nyní však panuje tvůj syn a jeho království nespasí tvá, ale naše ochrana!“¹⁰⁶ Ursio se ve svém úsudku mýlil, protože Brunichilda si po smrti Sigiberta i během vlády svého syna a vnuků udržela a rozšířila nemalý vliv. K jeho dosažení pak neváhala použít jakýchkoliv prostředků, včetně toho, že aby po smrti manžela unikla ze zajetí svého úhlavního nepřítele Childericha, provdala se za Chilperichova syna Merovecha.¹⁰⁷ Sňatky rodinných příslušníků, pokrevně spřízněných či nikoliv, byly přitom zakázány germánskými i kanonickými zákony.¹⁰⁸ Sám Řehoř to v *Historia Francorum* uvádí, přesto tento sňatek zanechává bez jakéhokoliv komentáře.¹⁰⁹ Poté, co Chilperich Brunichildu od Merovecha oddělil a Merovech zahynul, byla schopná za pomoci navázání

¹⁰¹ Erin T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, s.142-143.

¹⁰² ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.427.

¹⁰³ Erin T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, s.143.

¹⁰⁴ *Ibid.*, s.144-145.

¹⁰⁵ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s.309.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*, s.233.

¹⁰⁸ Suzanne F. WEMPLE, *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*, s.36-37.

¹⁰⁹ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s. 233.

rozličných politických alianci získat zpět do své péče svého syna Childeberta a vládnout za něj jako královna regentka. Podařilo se jí navázat osobní diplomatické styky s Byzantskou říší.¹¹⁰ Díky Andelotské smlouvě, kterou podepsal její syn, král Childebert se svým strýcem, králem Gunthramnem v roce 587, získala zpět „nevěstin a jitřní dar“ své zesnulé sestry Galsvinthy, tedy pět měst, z nichž jí proudivly nemalé příjmy, a společně s jejím vlastním věnem a dědictvím z ní učinily velmi zámožnou ženu. Po nečekané smrti krále Childeberta zastupovala jako královna regentka Childebertovy nezletilé syny a v podstatě tak vládla na území, které se rozlohou příliš nelišilo od dnešní Francie. Brunichildě se navíc podařilo navázat velmi dobré vztahy s papežem Řehořem I, díky podpoře misijní činnosti na Britských ostrovech.¹¹¹ Z výše uvedeného vyplývá, že Brunichilda uspěla na všech polích, které mohly ovlivnit její pozici, tedy na poli finančním, politickém i církevním. Otevřená kritika takovéto osoby by dozajista mohla být pro Řehoře riskantní.

Toho si byl Řehoř jistě vědom, měl totiž přímou zkušenost osobního konfliktu s královnou Fredegundou. V roce 580 jej král Chilperich postavil před soud za to, že měl královnu Fredegundu nařknout z cizoložství s biskupem Berthramnem. Z této pomluvy jej obvinil Leudast, hrabě z Tours a věrný služebník Fredegundy. Řehořovi se podařilo přesvědčit soudce o své nevině pouze na základě své vyšší hodnosti, když řekl: „*Výpovědi níže postaveného proti biskupovi nelze věřit!*“¹¹² Vyvázl tak bez úhony, ale obvinění královny z cizoložství představovalo vážné riziko, protože zároveň představovalo ponížení krále. Řehoř se tak ocitl v ohrožení života a rozhodně z této situace poučil; nikdy ve svých písemnostech Fredegundu otevřeně neoznačil za cizoložnici.¹¹³

Tato skutečnost však nemění nic na tom, že celkově Řehoř Fredegundu charakterizuje jako mimořádně krutou a nebezpečnou ženu, která udělá vše, aby se zbavila svých nepřátel a potenciálních protivníků. Hned v jedné z prvních zmínek ji líčí jako ženu, která zosnovala smrt krále Sigiberta, slovy: „*Tu však pod záminkou, jako by chtěli něco navrhnout, se k němu protlačili dva královnou Fredegundou svedení sluhové a velikými, jedem napuštěnými noži, kterým se lidově říká skaramasaxy, mu poranili oba boky. Sigibert vykřikl, zhroutil se a zakrátko vydechl naposledy!*“¹¹⁴ Následně se zbaví dalšího

¹¹⁰ Madeleine P. KRIEGER, *Brunhild in Profile: Defining the Limits of Queenship*, s.39-46.

¹¹¹ *Ibid.*, s.50.56.

¹¹² ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s. 296, 299 – 306.

¹¹³ Erin T. DAILEY, *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite*, s.152-153.

¹¹⁴ ŘEHOŘ Z TOURS, *O boji králů a údělu spravedlivých*, s. 228-229.

možného soupeře, Chilperichova syna z manželství s Audoverou, Merovecha. Ten si sice sám vyžádá smrt z rukou svého důvěrníka Gailena, Řehoř však bezprostředně dodává, že Merovechova žádost *byla „vymyšlena královnou, protože Merovech byl tajně zavražděn na její rozkaz.“*¹¹⁵ Zřejmě nejvýmluvnějším příkladem popisujícím Fredegundinu krutost je epizoda o záhubě dalšího Chilperichova syna a Merovechova bratra, Chlodovecha. Toho se Fredegunda nejprve snaží vyslat do města, které postihla epidemie úplavice, v naději, že se nakazí a zemře stejně jako předtím její dva synové. Když se tento plán nezdaří a Chlodovech pobývá na statku Chelles se svým otcem, začne se chlubit tím, že jednou zdědí celou říši. Fredegundu navíc někdo přesvědčí, že Chlodovech stál za smrtí jejích dvou synů, jelikož se zamiloval do dívky, jejíž matka je usmrtila kouzly. Řehoř dále uvádí:

*„Tehdy se královna zděsila, vzplála hněvem a v novém návalu bolesti nad ztrátou synů dala chytit dívku, do které se Chlodovech zadíval, těžce ji zbičovala a poručila, aby jí strhli vlasy z hlavy a pověsili na rozštípnutý kůl: ten pak kázala vztyčit před obydlím Chlodovechovým. Také matku dívky dala spoutat a dlouho na mučidlech týrat, až z ní vymámila přiznání, jež potvrdilo pravdivost toho nařčení.“*¹¹⁶

Fredegunda následně požádala krále, aby se pomstil i Chlodovechovi. Chilperich jej nechal spoutat vysvléct a vsadit do vězení, kde zahynul ranou nožem. Chilperich dle Řehoře nad smrtí syna netruchlil, protože uvěřil Fredegundě, která tvrdila, že se jednalo o sebevraždu. Fredegunda svou pomstu dovršila tím, že:

*„Služebníci Chlodovechovi byli rozptýleni po různých místech. Jeho matku odpravili ukrutnou smrtí, jeho sestru, služebnice královny potupenou, poslali do kláštera, ve kterém odloživši světský šat žije dodnes. Všechna majetek, který měli, připadl královně. Žena, která vypovídala proti Chlodovechovi, byla odsouzena k smrti upálením. Když ji vedli, začala nešťastnice volat, že vypovídala lživě. Ale nic jí ta slova nepomohla, byla přivázána ke kůlu a zaživa strávena plameny.“*¹¹⁷

Dle způsobu, jakým se Fredegundě podařilo zbavit tak vysokého počtu Chilperichových příbuzných, včetně jeho dvou synů, vypovídá o tom, že měla na krále obrovský vliv. Je až s podivem, že Chilperich například nezabránil zneuctění vlastní dcery a nebyl nijak zvlášť znepokojen faktem, že jeho rod nemá dědice (Fredegunda měla později ještě jednoho syna, Chlothara II., který zdědil Chilperichův trůn). Otázkou zůstává, zda Chilperich o všech

¹¹⁵ Ibid., s. 263.

¹¹⁶ Ibid., s.286.

¹¹⁷ Ibid., s.287.

činech své ženy věděl, vzhledem k tomu, že likvidovala všechny případné svědky, včetně těch, kteří stáli na její straně, jak tomu bylo v případě upálené ženy, která svědčila proti Chlodovechovi.

Řehoř pak kromě kruté pomstychtivosti v souvislosti s Fredegundou opakovaně uvádí také motiv strachu. Z jeho vyprávění je patrné, že Fredegundu k jejím činům doháněly především obavy ze ztráty své pozice a pocit ohrožení, zatímco z Brunichildina chování lze vyčíst spíše ambice a rozpínavé touhy. Je možné, že tyto ženy byly částečně ovlivněny svým původem, kde Fredegundina minulost služebné v ní mohla vyvolávat pochybnosti a strach, kdežto královský původ Brunichildy jí umožňoval postupovat sebejistěji. Výše uvedená stanoviska obou královen však nutně musela vést k tomu, že jejich počáteční zášť způsobená vraždou Galsvinthy se s časem jen prohlubovala a byla všeobecně známá. Když se Řehoř spolu s Felixem vydali na setkání s burgundským králem Gunthramnem vyjednat uzavření smlouvy o spojenectví mezi Burgundskem a Austrasií, Gunthramn se Felixe bez okolků zeptal:

„Pověz mi, ó Felixi, navázal jsi již nejužší přátelství mezi mou sestrou Brunichildou a Fredegundou, která je nepřitelem Boha a všech lidí?“ Felix řekl, že ne, já pak dodal: „Nepochybuj, králi, že mezi nimi trvají ty přátelské vztahy, které byly navázány již před mnoha lety. Buď si jist, že nenávisť, jež mezi nimi dávno vládne, je stále ještě živá, vydává květy a neuschne.“¹¹⁸

Fredegunda se v průběhu let pokusí Brunichildu několikrát zabít, ale její plány jsou pokaždé zmařeny. Když je pak po smrti Chilpericha Gunthramnem zbavena moci a poslána na statek Vaudreuil, dovídá se, že Brunichilda je nyní ještě mocnější. Vyšle tedy svého důvěrníka, který se má vetřít do služeb Brunichildy, získat její důvěru a pak ji tajně zabít. Jeho úmysly však vyjdou najevo, a přestože jej Brunichilda nechá „pouze“ zbičovat a poté jej pošle zpět k Fredegundě, ta neovládne svůj hněv a za nesplnění úkolu mu nechá utnout nohy i ruce.¹¹⁹ Svou pozornost poté obrátí na Brunichildina syna a budoucího austrasijského krále, Childeberta. Nechá vyrobit dva nože a napustit je jedem, a poté je předá dvěma duchovním se slovy:

„Vezměte tyto dýky, co nejrychleji odejděte za králem Childebertem a předstírejte, že jste žebráci! A až budete jakoby o dárek prosíce ležet u jeho nohou, probodněte mu oba boky,

¹¹⁸ Ibid., s.490.

¹¹⁹ Ibid., s.384.

*aby jeho pádem byla konečně zlomena pýcha Brunichildy, která se o něho opírá, a aby se ona podrobila mé moci. A jestli je mládenec tak bedlivě strážěn, že nebude možno se k němu dostat, zabte alespoň tu ženu mně nepřátelskou!*¹²⁰

Fredegunda pak mužům slíbí, že pokud by při tomto nebezpečném podniku zemřeli, finančně zajistí jejich rodiny. Muži ale přesto váhají, nejspíš si uvědomují, že riziko je příliš veliké. Nato jim Fredegunda podá očarovaný nápoj, který má posílit jejich ducha, a pro jistotu jim přidá ještě jednu dávku, kterou mají vypít bezprostředně před útokem. Muži jsou však dopadeni, předvedeni před Childeberta a podrobeni výslechu, při kterém přiznají, že byli vysláni Fredegundou krále zavraždit. Childebert neprojevuje stejnou blahosklonnost jako dříve Brunichilda a nechá muže mučit, useknout jim ruce, uši i nos a posléze zabít.¹²¹ V této epizodě je zajímavé, že Řehoř kromě obvyklého vykreslování Fredegundiny ukrutnosti, včetně jejich sklonů k travičství, zdůrazňuje i fakt, že ovládá magii. Uvedený nápoj má v nejistých nájemních vrazilích probudit odvahu nebezpečný čin spáchat. Řehoř tak naráží na Fredegundino kacířství.¹²²

Osudy Brunichildy a Fredegundy jsou po Řehořově smrti v roce 594 dále zaznamenány ve Fredegarově kronice, jehož autor nám není znám a historikové se dokonce domnívají, že se mohlo jednat o vícero autorů. Tato kronika zastává zcela opačné stanovisko a jako „zlou“ královnu vykresluje Brunichildu a „dobrou“ Fredegundu, a to z dobrého důvodu: autor psal v době vlády potomků Fredegundy a Chlothara II., pravděpodobně krátce po smrti královny Brunichildy. Ztotožňuje se tak s postojem nového panovnického rodu.¹²³

Z Fredegarova líčení se dovídáme, že v roce 596 se Brunichilda po náhlé smrti svého syna Childeberta opět stává královnou regentkou, tentokrát vládne za své vnuky, Theudeberta a Theudericha¹²⁴. Fredegunda s Chlotharem na to reagovali tím, že se zmocnili Paříže, Fredegunda shromáždila armádu a společně s Chlotharem vytáhli do bitvy proti Brunichildě a jejím vnukům na území poblíž Soissons¹²⁵. Fredegar sice uvádí, že Chlothar se svými muži vrhnul na Theudeberta a Theudericha¹²⁶, je však téměř jisté, že

¹²⁰ Ibid., s.442.

¹²¹ Ibid., s.442-443.

¹²² Richard HEMMER, „A woman's life in Gregory of Tours' Histories“, s. 43.

¹²³ Madeleine P. KRIEGER, *Brunhild in Profile: Defining the Limits of Queenship*, s. 11-12.

¹²⁴ Ibid., s. 55.

¹²⁵ WALLACE-HADRILL, M. John. *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar* (Translated from the Latin with Introduction and Notes by J.M. Wallace-Hadrill). Oxford University Press, 1960, s. 12.

¹²⁶ Ibid..

austrasijské a burgundské síly do bitvy vedla sama Brunichilda. Dvě královny regentky se tak v dané chvíli skutečně ocitly ve válce proti sobě. Brunichilda však utrpěla těžkou porážku.¹²⁷ Navzdory četným zločinům, které Fredegunda za svůj život spáchala, zemřela přirozenou smrtí 8.prosince 597 v Paříži.¹²⁸ Válku proti Brunichildě tak převzal její syn Chlothar II. Po letech úkladů a bojů mezi nimi se Chlotharovi nakonec podařilo Brunichildu, tehdy již sedmdesátiletou, zajmout. Poté ji obvinil ze smrti 10 franckých králů – svého manžela Sigiberta, Chilpericha i jeho syna Merovecha, Theudeberta a jeho syna Chlothara, Chlotharova syna Merovecha, Theudericha i jeho tří synů. Následně ji nechal po tři dny mučit a poté, na znamení hanby, nahou přivázat na velblouda a projíždět mezi davy. Nakonec ji uvázali za vlasy, paži a nohu k ocasu divokého koně, který jí vláčel za sebou, dokud její tělo nebylo rozdupáno na kusy.¹²⁹ Její tělo bylo takto zohaveno proto, aby nemohla být pohřbena a následně nedošlo k uctívání jejích ostatků. Způsob, jakým Chlothar provedl Brunichildinu popravu indikuje nejen míru jeho nenávisti, ale především poukazuje sílu hrozby, kterou pro něj představovala.¹³⁰

¹²⁷ Madeleine P. KRIEGER, *Brunhild in Profile: Defining the Limits of Queenship*, s. 55.

¹²⁸ John M. Wallace-Hadrill, *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar*, s.12.

¹²⁹ *Ibid.*, s.35.

¹³⁰ Madeleine P. KRIEGER, *Brunhild in Profile: Defining the Limits of Queenship*, s.67.

5. Závěr

Na základě výše popsaných motivů a jednání Brunichildy a Fredegundy lze usuzovat, že tyto ženy se jen málo řídily normami, které byly společností v 6. a 7. století ženám nastaveny, ať již v zákonech nebo v rámci obecně uznávaných zvyklostí. Otázkou zůstává, do jaké míry si byly vědomy, že tyto normy překračují a vymykají se převažující představě o tom, jaké mají ženy v jejich době být a jaké mají zaujímat pozice.

Samozřejmě je nutné vzít v potaz, že dotyčné královny se pohybovaly v nevyšších mocenských kruzích a měly tak k dispozici prostředky k dosažení svých cílů, které byly naprosté většině žen nedostupné. Nejedná se tedy o populační vzorek, na němž by bylo možné posoudit, do jaké míry byla svoboda rozhodování a možnost vymanit se ze sociálních rolí ženám určených možná na obecné bázi.

Na druhé straně můžeme na příkladu královny Fredegundy (a mnohých dalších žen uvedených v *Historia Francorum*) vidět, že sociální propustnost, kterou merovejští vládcí často uplatňovali v rámci své sňatkové politiky, která umožňovala polygynii, nebyla vždy jen prostředkem exploatace žen a znakem jejich podřízenosti, ale mnohdy ženám z nižších vrstev umožnila vystoupat po společenském žebříčku a zaujmout pozici, jaké by jinak s největší pravděpodobností nedosáhly.

Během psaní této bakalářské práce jsem si často kladla otázku, zdali cílem mnou zkoumaných královen byla vědomá snaha vyrovnat se mužům, zdali tento motiv emancipace hrál v jejich rozhodování nějakou roli. Dala jsem se snažit analyzovat, zdali v rámci prosazování svých ambic Brunichilda s Fredegundou postupovaly v souladu s genderově ustálenými vzorci chování, tzn. zdali se chovaly jako ženy nebo se v boji o moc snažily napodobovat muže. Řehoř v mnou citovaných pasážích odkazuje jak na tradičně ženské atributy (čarodějnictví, zabíjení jedem), tak na mužské chování královen.

Domnívám se, že pokud Brunichilda a Fredegunda jednaly nějakým definovatelným způsobem, pak to byl způsob „francký“. Jak bylo uvedeno v úvodní části, doba vlády Merovejců byla dobou „hrubých pytlů a hrubých záplat“. Ženy, stejně jako muži, žijící v takové době tak uplatňovali vzorce chování, které jim umožnily v ní přežít.

Bibliografie:

DAILEY, T. Erin. *Queens, Consorts, Concubines: Gregory of Tours and Women of the Merovingian Elite* (Mnemosyne Supplements, Late Antique Literature 381.) [online]. Leiden and Boston: Brill, 2015. ISBN: 978-90-04-29089-1. Dostupné z: <https://www.studocu.com/cs/document/universita-di-bologna/storia-medievale/346399878-queens-consorts-concubines/26575404?origin=null>

Van DÜLMEN, Richard. *Historická antropologie: Vývoj, problémy, úkoly*. Praha: Dokořán, 2002. ISBN 80-86569-15-2.

EINHARDUS. *...a neuniknout budoucímu věku: Vita Karoli Magni* (překlad Petr Daniš). Praha: SET OUT, 1999. ISBN: 80-86277-02-X.

ELIAS, Norbert Elias. *O procesu civilizace, 2.díl: Sociogenetická a psychogenetická zkoumání*. Praha: Argo, 2007. ISBN: 978-80-7203-962-3

ENNENOVÁ, Edith. *Ženy ve středověku*. Praha: Argo, 2001. ISBN: 80-7203-369-7.

Le GOFF, Jacques. *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad, 2003. ISBN: 80-7021-274-8

HORSKÝ, Jan. *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním. Úvahy o povaze, postupech a mezích historické vědy*. Praha: Argo, 2009. ISBN: 978-80-257-0124-9

JAMES, Edward. *The Franks (The Peoples of Europe Ser.)* [online]. Oxford: John Wiley & Sons Ltd., 1991. ISBN10: 0631179364. Dostupné z: https://archive.org/details/franks0000jame_h0y1/page/6/mode/2up

KUHN, S. Thomas. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikoymenth, 1997. ISBN: 80-86005-54-2

LEYSER, Henrietta. *Medieval Women – A Social History of Women in England 450 – 1500*. London: Phoenix Press, 2002. ISBN: 978-1-8421-2621-9.

ŘEHOŘ Z TOURSU. *O boji králů a údělu spravedlivých: Kronika Franků: Dějiny v deseti knihách* (překlad: Jaromír Kincl). Praha: Odeon, 1986.

WEMPLE, F. Suzanne. *Women in Frankish Society: Marriage and the Cloister, 500 – 900*. [online]. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981. ISBN: 0812277988. Dostupné z: <https://archive.org/details/womeninfrankishs0000wemp/page/n3/mode/2up?q=brundilde>

WALLACE-HADRILL, M. John. *Fredegar and the History of France*. In: *The Long Haired Kings and Other Studies in Frankish History*. Toronto: University of Toronto Press, 1982.

WALLACE-HADRILL, M. John. *The Fourth Book of the Chronicle of Fredegar* (Translated from the Latin with Introduction and Notes by J.M. Wallace-Hadrill). Oxford University Press, 1960.

WOOD, N. Ian. *Deconstructin the Merovingian Family* In: *The Construction of Merovingian Families in the Early Middle Ages*. [online]. Leiden ; Boston : Brill, 2003. ISBN: 90 04 118624. Dostupné z: https://brill.com/view/book/edcoll/9789047404064/B9789047404064_s012.xml

Online zdroje:

AALI, Heta. *Merovignian Queenship in Early Nineteenth-Century French Historiography* (Disertační práce) University of Turku, 2017. Dostupné z: https://www.academia.edu/15112760/Early_Nineteenth-Century_French_Historiography_and_the_Case_of_the_Merovingian_Queens

EFFROS, Bonnie, WIENER, B. James. *The Merovingians: The Kings and Queens of the Franks* (interview) In: *World History et cetera*. [online], 2013, [cit. 12.06.2022]. Dostupné z: <https://etc.worldhistory.org/interviews/the-merovingians-the-lords-and-ladies-of-the-dark-ages/>

FREEDMAN, Paul. *Lecture 10 - Clovis and The Franks* In: *The Early Middle Ages, 284 – 1000*. [online]. Yale Online: Open Online Course, 2014, [cit. 08.06.2022]. Dostupné z: <https://oyc.yale.edu/history/hist-210/lecture-10>

FREEDMAN, Paul. *Lecture 11 – Frankish Society* In: *The Early Middle Ages, 284 – 1000*. [online]. Yale Online: Open Online Course, 2014, [cit. 09.06.2022]. Dostupné z: <https://oyc.yale.edu/history/hist-210/lecture-11>

HEMMER, Richard. „*A woman's life in Gregory of Tours' Histories*” (diplomová práce). [online]. Wien: Universität Wien, 2013. Dostupné z: <https://phaidra.univie.ac.at/open/o:1294622>

KRIEGER, P. Madeleine. *Brunhild in Profile: Defining the Limits of Queenship*. [online]. University of Durham: Department of History [Postgraduate Seminar Paper]. Dostupné z: https://www.academia.edu/38184916/Brunhild_in_Profile_Defining_the_Limits_of_Queenship_pdf

